

Др Душан Мартиновић

**"ЛУЧА ТАМОМ ОБУЗЕТА - БИБЛИОЛОШКИ ЕСЕЈИ"; ИП "ОБОД"
ЦЕТИЊЕ И ЦЕНТРАЛНА НАРОДНА БИБЛИОТЕКА РЕПУБЛИКЕ ЦРНЕ
ГОРЕ "ЂУРЂЕ ЦРНОЈЕВИЋ", 1995.**

Домети истраживања културе*

Поштовани љубитељи књиге, драги пријатељи!

Прад нама је, данас и овдје први пут јавно отворена и, такорећи, сама собом сигурно препоручена старијем и млађем нашем укупном читалаштву једна нова, заиста лијепа (и лепа, наравно), а сумом својих квалитета изузетно вриједна књига. Сајам књига у Београду је општа смотра и светковина књиге и стваралаштва, које код нас не замире, упркос апсурдној блокади и санкцијама које трају већ неколико година, па се и ми данас на овом мјесту придружујемо тој светковини промоцијом нове књиге проф. др Душана Мартиновића, с правом његошевски именоване "ЛУЧА ТАМОМ ОБУЗЕТА (библиолошки есеји)", која чини част своје аутору и, исто тако, сугерише признање издавачима: ИП "ОБОД" Цетиње и Централној народној библиотеци Републике Црне Горе "ЂУРЂЕ ЦРНОЈЕВИЋ", па и главним уредницима ове двије издавачке куће - Ђорђију Мирковићу и Чедомиру Драшковићу, а посебно њеним рецензентима професору Ратку Ђуровићу и проф. др Лазару Чурчићу. Треба поменути и допринос Стевана Вујкова и Божидара Павићевића - Зодијака успјелој техничкој, графичкој и ликовној опреми књиге.

Ова Мартиновићева књига убједљиво потврђује свом аутору једно од највиших мјеста међу посленицима његовог стручног и културног одређења, а међу савременицима у Црној Гори, по свему судећи, управо, прво мјесто, а то, прије свега, по импозантном обиму његовог истраживачког обухвата, научној сериозности и истрајности, те посебно по,

од почетка формирања истраживачког опуса, јасно сагледаном главном циљу, што је тачно и сугестивно изразио рецензент књиге професор Ратко Буровић у кратком уводу "КУЛТУРА КЊИГЕ":

"Нема европског града који према својем броју становника има тако нешто велико - у књигама.

На сваку главу од десетак хиљада становника отпада на хиљаде и хиљаде књига и других публикација.

Кад би се по цетињским домаћинствима раздијелиле подједнако ове књиге које на Цетињу посједују библиотеке и књижнице, свако би од њих постало узорна библиотечка установа, с књижним фондом на неколико језика. На основу овог податка Цетиње би могло бити права пријестоница рукописних и штампаних књига.

И налазити се у средишту "ГУТЕНБЕРГОВЕ ГАЛАКСИЈЕ".

А у средишту тога средишта је Душан Мартиновић и његова изванредна екипа библиографа, библиолога, библиотекара и књижничара" (стр. 6). Међутим, с једног аспекта постављено критичко питање о судбини књиге на Цетињу плашим се да не би добило тако срећан одговор: колико данас стварно становници Цетиња посједују књига по глави становника?!

Временске и просторне координате књиге "ЛУЧА ТАМОМ ОБУЗЕТА" обухватиле су полумиленијумски период развоја књиге, штампарства, публицистике, библиографије и библиологије у Црној Гори и о Црној Гори, у њиховим карактеристичним аспектима и пресецима с имплицитном и експлицитном проблематиком даљег проучавања и валоризације црногорске културе, али и с темељним одредницама њеног идентитета и континуитета, у њеној индивидуалности и њеном српском и православном етносу и етосу као искону. Вишезначну стваралачку и ослободилачку симболику "Луче освештане" преузели су од умног и племенитог Црнојевића и претече балканског и европског штампарства монаха Макарија Лучоноше Православне Цркве у Црној Гори на челу црногорског народа у борби "за крс часни и слободу златну", па није ни мало случајно што владика Василије Петровић објављује већ 1754. године у Петрограду "ИСТОРИЈУ ОТ ЧЕРНОЈ ГОРИ" и што се духовност црногорског народа тако богато и универзално излила у дјелу "пламеног поете" Петра Петровића Његоша, "највећег пјесника достојанства и части човјека и народа у свјетској књижевности", како оцјењује угледни његошолог др Крунослав Ј. Спасић, а што је ефектно поентирао и посљедњи Петровић на владарском трону, књаз и краљ Никола I у "Цетињско-његушком колу":

"Вјера пјесма и слобода
свјетила су наша била
од кад нам се под Ловћеном
лоза страшна подњивила.

Сва знамења испод Шаре,
сва знамења и светиње,
скупљена су међу нама
под Ловћеном на Цетиње."

Нијесу случајно ни многи странци у патријархалној Црној Гори доживјели земљу из Хомерових епова, јер, поред свега осталог што је Стара Црна Гора значила и чиме је зрачила, у њој је књижевност била све: њом су били прожети сви видови комуникације, који су садржали обрасце пјесме, приче, параболе, изреке, загонетке и друге облике колективног књижевног и мисаоног стварања:

"Ако није мјесто за живљење,
оно јесте мјесто за причање.
Причање је души посланица". (Његош)

Племенити циљ културног прегалаштва овог смјера, који је темељ многоврсним даљим истраживањима, културним подухватима, валоризацијама и стваралачким иновацијама Душан Мартиновић је значајно досегнуо у својим дојакашњим објављеним преко 30 књига и брошура, као и више од 500 објављених чланака у нашој периодици. У свом опширнијем есеју "ОБИЉЕЖАВАЊА ГОДИШЊИЦА ЦРНОЈЕВИЋА ШТАМПАРИЈЕ КОД НАС И У СВИЈЕТУ" аутор је рељефно истакао колосалне димензије полумиленијумског јубилеја књиге и штампарства у Црној Гори, с обзиром на његов свесрпски, балкански и европски карактер, што нас данас може испунити поносом и, истовремено, опоменути на неке наше данашње осјеке и заостајање: "... Црна Гора није случајно прва на

Балкану и друга у словенству (послије Пољске и Кракова 1491-1493) имала ћириличку штампарију. На Цетињу су се користили Гутенберговим открићем штампарског умијећа прије Берлина (1540), Београда (1552), Москве (1553), Варшаве (1580), Љубљане (1575), Загреб (1690) и Дубровника (1783).

Сто година доцније имао је штампарију Њујорк, а Цариград чак 233 године након Цетиња...

Дакле, Црна Гора је веома рано примијенила штампарску вјештину на домаћем тлу благодарећи традицији рукописне књиге.

Ослоњена на такву традицију отпочела је свој плоносни рад Црнојевића типографија, захваљујући и близини Котора, Дубровника и Венеције (Млетака). "(стр. 61). Мјесто је вишеструко значајно јер непобитним податком баца јасно свијетло и на однос културе и цивилизације, које, како наше драматично доба показује, могу бити и у опасном раскораку. То нам данас убједљиво сугерише тзв. "Нови свјетски поредак", који варварским средствима униформише културе и нације и већ је запријетио да се претвори у прави нови свјетски хаос. Против овог и сваког другог сличног искушења изгледа да је једино право средство одбране култура - у дијалектичком јединству свог идентитета и континуитета, што на јединствен начин илуструје и примјер патријархалне, али по неким културним дометима и модерне, Црне Горе, која без чврсте културне и духовне одбране сигурно није могла опстати и сачувати се:

"Дивно име и свету слободу,
те је у збег собом унијеше
међу горе за вјечну утјеху." (Његош)

Његошевска "Црна Гора и њена слобода" је, дакле, изашла "из грмена великога".

Опомена је ово слабима и отуђенима који лутају за туђим мамцима и "мамипарама", па их треба подсетити да је онда тек Колумбо открио Америку, али изгледа касно, безнадежно касно.

Личну карту ове позамашне књиге, која је досегла чак 536 страница, чине и њена тематизација и композиција од четири обимна циклуса текстова, односно заокружених тематских цјелина, чији наслови илуструју тематски обим, продуктивне идеје "културних потреба и дјелатности", како

је насловљен један краћи есеј у књизи, али и њихово хронолошко развијање и реализацију, те је аутор главне садржаје своје књиге именовано у овом смислу; прво, "Записи о раду Црнојевића штампарије (критичке рефлексије)" друго "Есеји из библиологије", треће "Прилози за историју црногорске периодике XIX вијека" и, четврто, "Научне основе за формирање музеја књиге и штампарства у Црној Гори".

Ова обимна материја коју, дакле, чине жанровски модалитети, како их сам аутор именује, записа односно аналитичког тумачења, библиолошких есеја, сегмената историје периодике и научне претпоставке музеја књиге, што је разуђено у 52 краћа и дужа истраживачка текста и пројекта који функционишу као мост пребачен од прошлости и садашњости према будућности Црне Горе и Југославије, оној оптимистички доживљеној и правој, у којој ће култура као "луча освештана" бити моћна полуга сваког напретка. Као што је већ поменуто, јединство ових бројних текстова Мартиновић је обезбједио не само јасним увиђањем главног циља, који баш заслужује његошевско именовање - "луча свјетла руководитељу", већ и дјелимично оствареним хронолошким поступком распореда грађе и научном перспективом поступног откривања једне комплексне и прије ових истраживања веома мало, а често површно или погрешно, третиране проблематике. Аутор је у дугом низу година откривао сакривене или готово заборављене свјетлости историје и културе Црне Горе, а при томе уклонио и расвјетлио многе заблуде квази науке, па неријетко и оне добронамјерних и квалификованих културних посленика, креирао неколико вриједних и продуктивних идеја, остварујући на тај начин, дубином и ширином захвата, као и поузданим методом, сериозност научног приступа. Томе се придружују кратак ауторов осврт на крају књиге "УМЈЕСТО ПОГОВОРА", изводи из рецензија професора Ратка Ђуровића и професора др Лазе Чурчића у функционалном распореду у књизи, као и научна апаратура регистара. Данас и овдје нема довољно времена да се потпуније образложи органско јединство духа и метода Мартиновићеве књиге "Луча тамо обузета" и других његових књига, брошура и текстова, али се морају неизоставно поменути његова јубиларним поводом објављена књига, тј. поводом 500-годишњице Црнојевића штампарије, "ЦРНА ГОРА У ГУТЕНБЕРГОВОЈ ГАЛАКСИЈИ (историја штампарства у Црној Гори)" (1994) и пет обимних књига "Портрета", у којима је оживио ликове неколико стотина врских црногорских интелектуалаца, културних радника и стваралаца XIX и XX вијека, међу којима је и знатан број оних који су већ тонули у мрак заорава. Баш као да је он једини на прави начин слиједио примјер војводе Марка Миљанова да изведе на свјетлост сјећања и трајања "оне које нијесу за мрак радили", како каже велики војвода и књижевник. Признање и

захвалност генерација овим свјетлим ликовима црногорске културе и историје несумњиво припада и њиховом преданом и истрајном портретисти. Јер баш нико да се сјети овога часног дуга према оном што је била елита црногорске културе и духовности прије др Душана Мартиновића. Заиста, ако је прошлост мртва, мртва је и будућност. Наш аутор је ишао супротним путем: оживљавајући вриједну и најбољу прошлост удахнуо је њен животворни дах у идентитет и континуитет будућности.

"ЛУЧА ТАМОМ ОБУЗЕТА" није књига за само једно читање и потом дуго мировање у хладовини библиотека и књижница: она је за стално консултовање, подсјећање и орјентисање о библиографским и библиолошким чињеницама и подацима, који су у темељу културне надградње, а чије тематске вертикале, као главне одреднице црногорске културе књиге, полазе од оне славне 1493. године и прегалаштва њених првих и великих неимара - последњег зетског (или црногорског) феудалног владара, велеумног и образованог господара Ђурђа Црнојевића и родоначелника штампарства код Јужних Словена и на Балкану, монаха "Макарија от Черној Гори", те њихових пет инкунабула, с прворођеним славним "ОКТОИХОМ ПРВОГЛАСНИКОМ" из 1493/94. године, што би требало славити новим вриједним дјелима и све поузданијим тумачењима барем читаву једну деценију. Књига Д. Мартиновића ће бити једнако неопходна различитим профилима научника и културних радника, јер ће у њој наћи богатство чињеница о књигама и утрвен пут за даља истраживања у овој области, као што ће бити упућени на драгоцену градњу за аналитичке и синтетичке научне подухвате који ће значити перманентну валоризацију вриједности традиције, а тај пут нема краја.

Стилскојезички корпус књиге "ЛУЧА ТАМОМ ОБУЗЕТА" одликује се јасношћу, прецизношћу и објективношћу, но који и рељефношћу и реалистичком мјером надграђују сувопарност података. Као илустрација таквог стилског и композицијског поступка, па и несумњивога дара за портретисање личности, овдје се наводи фрагмент из портрета "ЂУРЂЕ ЦРНОЈЕВИЋ" (око 1503.), који баца извјесно свијетло и на поменутих пет књига Мартиновићевих "ПОРТРЕТА" а којим ова књига почиње:

"Очигледно Ђурђе Црнојевић није био обичан владар. Свакако није био ни трговац књигама, ма колико да је могао имати и таквих мотива приликом набавке своје штампарије. Био је превасходно љубитељ и пријатељ књиге. Знао је шест језика: словенски, грчки, латински, албански, турски и арапски. Посједовао је дар за лијепо, књижевно изражавање. На то је својевремено скренуо пажњу и познати чешки слависта и научник Константин Јиречек. И други његови проучаваоци не поричу му извјесну књижевну даровитост. Она се нарочито огледа у његовом тестаменту,

састављеном 20. октобра 1499. године у Милану, у којему изражава своју посљедњу жељу и љубав према својој жени Изабети. Писан је са посебном топлином, али у одмјереном, отменом тону, човјека начитана и даровита.

Завјештање, које би по својој природи могло да буде суво и пословно, овдје је проткано неком посебном лириком, наговјештајима потпуно разумљивим само једном личном емотивном односу љубави и господственом поштовању. Он вели:

"Познајући твоју љубав, коју си за мене увјек имала, и знајући да због доброте срца лако бризнеш у плач, нијесам хтио до сада да те растужим; али сада када сам од тебе далеко и Бог сам зна када ћемо се, и гдје, опет састати, сјетивши се самртног часа, одлучио сам да напишем ову опоруку властитом руком за спас своје грешне душе, мене Ђурђа, и твоје, и оних (душа) нејаке дјечице наше". Ђурђе вјерује чак и ако се буде преудала, нешто ће морати да остане: то је његова част "коју ће моћи чувати ако буде хтјела, сјећаће се љубави које је имала са мном и чувања части кад сам био на путу, као кад сам био поред ње".

Оставља Ђурђе као потоњу жељу још и то: "да се све ове ствари С. Марије на Цетињу, с којима смо утекли од Турака, поврате Св. Богородици на Цетињу, као њена права властитост, и као што сам се завјетовао, кад сам био на ономе мјесту, за које, ти драга жено, добро знаш, и гдје си толике сузе пролила. Споменуте црквене ствари биле од сребра, злата, од мједи, од коситра или од свиле, биле иконе или светци, са судовима, било чаше, кашике, и све оне ствари, именоване и неименоване, са писмима и покућством, дај рекох све цркви Св. Марије на Цетињу; и тако ће свијет познати праву љубав, којом си ме љубила, кад виде да љубиш и душу моју послје смрти". "Тиме је он завјештао за будућа покољења музејске објекте изузетне вриједности, архивску документацију и друго што је брижљиво чувао код себе и на тај начин био претеча, иницијатор, у неку руку утемељивач музеја код нас. И у томе се види величина и значај Ђурђа Црнојевића". (стр. 14-15).

На крају, хоћу да изразим жељу да књига "ЛУЧА ТАМОМ ОБУЗЕТА" као слободна птица слети у наше библиотеке и књижнице, да се нађе на радном столу истраживача културе као приручни информатор, а њеном аутору др Душану Мартиновићу желим нове високе домете у његовом племенитом подухвату.

Димитрије Л. Машановић